

The Impact of Political Stability and Institutional Arrangements of Monetary Policy on Investment in Iraq

Kaveh Derakhshani Darabi¹

Kazem Javad Owaid²

Abstract

In the two decades since 2003, the Iraqi economy has faced political instability, internal insecurity, and severe institutional fluctuations that have significantly affected the investment Environment in the country. This study simultaneously examines the factors influencing investment from an institutional perspective, focusing on the impact of political stability, measured by the “Political Stability and Absence of Violence / Terrorism” index and monetary policy institutional arrangements, measured by the "Central Bank Independence" index, on investment in Iraq. Annual data for the period 2003–2023 were used to estimate the coefficients by an Autoregressive Distributed Lags (ARDL) model. The results indicate that improvements in political stability and reductions in violence have a positive and statistically significant effect on investment in both the short and long run. Furthermore, greater central bank independence strengthens investment over the long run, as reduced governor turnover is associated with increased monetary policy predictability. Exports and inflation exhibit positive and significant long-run relationships with investment, whereas economic growth shows no significant relationship with investment in either the short or long run. The findings highlight the decisive role of internal security, institutional stability, and monetary governance quality in shaping Iraq's investment environment.

Keywords: Investment, Political Stability, Central Bank Independence, Export, Inflation.

1. Department of Economics, Faculty of Administrative Sciences and Economics, Arak University, Arak, Iran. (Corresponding author).

k-derakhshani@araku.ac.ir

2. M.A Student in Economics, Faculty of Administrative Sciences and Economics, Arak University, Arak, Iran.

kkazm4327@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

Investment is one of the principal engines of economic growth. In classical and neoclassical theories, including Solow (1956), investment contributes to long-run growth, while Keynesian theory emphasizes its role in aggregate demand. Political economy literature demonstrates that investment decisions are strongly affected by institutional quality, political stability, and policy predictability. Political instability reduces investment by increasing uncertainty. Central bank independence also plays a decisive role by influencing monetary policy quality.

Since 2003, Iraq's economy has been marked by political shocks, conflict damage, and oil revenue fluctuations. Identifying factors affecting investment is strategically important. This study distinguishes between political stability and central bank independence. The main research question concerns the relationship between these factors and investment in Iraq. Two hypotheses are proposed: first, improved political stability positively affects investment; second, greater central bank independence enhances investment.

2. Theoretical Framework

Political instability affects investment through several channels, including the risk and uncertainty channel, through which frequent changes of government and the likelihood of violence raise the perceived risk associated with investment decisions; the institutional and transaction-cost channel, whereby instability increases the costs of protecting assets, securing projects, and enforcing agreements; the governance-quality channel, through which institutional stability lowers transaction costs and strengthens investor confidence; the trust and expectations channel, in which negative expectations may encourage capital flight; and the international capital-flows channel, whereby instability reduces inflows of foreign direct and portfolio investment.

Central bank independence operates through different channels, the most important of which include greater macroeconomic and monetary stability, reduced uncertainty regarding the returns on investment projects, and more predictable interest-rate conditions. A distinction exists between *de jure* (legal) and *de facto* (actual) central bank independence. In developing countries such as Iraq, a *de facto* measure based on the turnover rate of central bank governors may provide a more realistic gauge of central bank independence, since the legal structure does not always correspond to the actual autonomy of institutions. Central bank independence may reduce the time-inconsistency problem and improve policy credibility by anchoring investors' expectations regarding inflation and interest rates and by limiting the inflationary financing of government expenditure. Iraq's Central Bank Law No. 56 of 2004 formally established the Bank's legal independence; however, in an oil-dependent

economy characterized by the potential for fiscal dominance, legal independence does not necessarily translate into actual independence. The turnover rate of central bank governors is therefore used as an indicator of the central bank's de facto independence.

3. Methodology

Using the model introduced by Pastor and Maxfield (1999), the relationship between the research variables is estimated as follows:

$$INV_t = \alpha_0 + \alpha_1 Poinst_t + \alpha_2 CBI_t + \alpha_3 gro_t + \alpha_4 inf_t + \alpha_5 export_t + \varepsilon_t$$

In the model, INV denotes investment (World Bank data, WDI); Poinst represents the Political Stability and Absence of Violence/Terrorism index reported by the World Bank, with values ranging from -2.5 to 2.5; CBI is a de facto measure of central bank independence based on the turnover rate of central bank governors (Cukierman et al., 1992); GRO represents real GDP growth; INF denotes inflation, measured by the GDP deflator; and EXPORT represents Iraq's exports, which are included in the model because of the central role of oil revenues in financing investment. Given the time-series nature of the data and the need to avoid spurious regression, the coefficients were estimated using the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model introduced by Pesaran and Shin (1996). The ARDL bounds-testing procedure was also used to test for the existence of a long-run relationship among the variables.

4. Discussion

Investment in Iraq followed an overall upward trend over the study period and, despite fluctuations in some years, rose from \$21.921 billion in 2003 to \$279,641 million in 2024, while the political-stability index remained negative and fell below -2 in most years. The Augmented Dickey-Fuller unit-root test showed that investment, the political-stability index, and exports became stationary after first differencing, whereas economic growth and inflation were stationary at levels. This combination of integration orders justifies the use of the ARDL model.

In the short-run estimates, the one-year lag of investment has a positive and significant effect on current investment (0.52; $p = 0.000$). The political-stability index also exhibits a positive and significant relationship with investment (47,155.42; $p = 0.014$). Central bank independence is not significant contemporaneously (-3,667.41; $p = 0.813$), but its one-period lag has a negative and highly significant relationship (-78,241.10; $p = 0.004$). Given the variable's definition as the turnover rate of central bank governors, this negative coefficient implies that lower turnover, and thus greater de facto independence, is associated with higher investment in the short run. Inflation is positive contemporaneously (1,069.64; $p = 0.000$), negative at one lag (-967.11; $p = 0.001$), and positive again at two lags (573.37; $p = 0.002$). Exports also exhibit a

positive and statistically significant contemporaneous relationship with investment (0.81; $p = 0.035$).

The computed bounds-test statistic is 8.4392, exceeding the upper bound at both the 1% and 5% significance levels. Accordingly, the null hypothesis of no long-run relationship is rejected. In the long run, the political-stability index has a positive and significant relationship with investment (86,493.34; $p = 0.012$); thus, based on the estimated coefficient, a one-unit improvement in this index is associated with an increase in investment of roughly \$86 billion. Central bank independence also has a negative and significant long-run relationship when measured by the governor-turnover variable (-98,205.41; $p = 0.037$). Because a lower turnover rate indicates greater de facto independence, this finding implies a positive long-run relationship between central bank independence and investment. Exports have a positive and significant long-run relationship with investment (3.77; $p = 0.000$). Inflation also has a positive coefficient (836.86; $p = 0.051$), although its statistical significance is marginal at conventional levels, while economic growth again shows no significant relationship with investment in Iraq in the long run (461.95; $p = 0.535$).

5. Conclusion

The main contribution of this study is its simultaneous analysis of two distinct institutional mechanisms, namely political stability and the institutional arrangements of monetary policy, within a single framework, using the ARDL model and a de facto measure of central bank independence in the Iraqi context. The econometric evidence confirms that improved political stability and reduced violence are associated with increased investment in both the short and long run, highlighting the importance of institutional stability and domestic security in attracting investment. Central bank independence, as reflected in greater stability in central bank leadership, also has a positive and significant relationship with investment, especially in the long run.

These findings suggest several policy implications. Iraqi policymakers should pursue institutional reforms aimed at strengthening the rule of law, reducing internal conflict, and creating a more secure environment conducive to domestic and foreign investment. Central bank independence should be strengthened alongside greater transparency in monetary policy and appropriate coordination with fiscal authorities. Inflation management should focus on maintaining price stability and avoiding severe inflationary pressures, thereby reducing uncertainty for investors. Policies aimed at export diversification and reducing excessive dependence on oil revenues are also necessary to mitigate the volatility associated with oil-based export earnings. Finally, a stable institutional framework characterized by transparent laws, reduced corruption, secure property rights, and effective protection for foreign investors should be developed to encourage greater inflows of foreign direct investment.

تأثیر ثبات سیاسی و ترتیبات نهادی سیاست پولی بر سرمایه‌گذاری در کشور عراق

کاوه درخشان درآبی^۱

کاظم جواد عوید^۲

چکیده

دو دهه پس از ۲۰۰۳، اقتصاد عراق با بی‌ثباتی سیاسی، ناامنی داخلی و نوسانات شدید نهادی مواجه بوده است که می‌تواند مسیر سرمایه‌گذاری در این کشور را به شدت تحت تأثیر قرار دهد. بر این اساس، در این پژوهش عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری از دیدگاه نهادی در چارچوب تأثیر ثبات سیاسی با شاخص «ثبات سیاسی و نبود خشونت / تروریسم» و همزمان ترتیبات نهادی سیاست پولی با شاخص «استقلال بانک مرکزی» بر سرمایه‌گذاری در کشور عراق مورد بررسی قرار گرفته است. داده‌های مربوط به متغیرهای پژوهش برای سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۲۳ استخراج شده‌اند و به منظور برآورد ضرایب الگوی خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی (ARDL) به کار گرفته شده است. نتایج نشان می‌دهد که بهبود ثبات سیاسی و کاهش خشونت، در کوتاه‌مدت و در بلندمدت، اثر مثبت و معناداری بر سرمایه‌گذاری دارد؛ به عبارت دیگر هرگونه بهبود در وضعیت ثبات سیاسی و کاهش خشونت می‌تواند به افزایش سرمایه‌گذاری منجر شود. همچنین افزایش استقلال بانک مرکزی در بلندمدت موجب تقویت سرمایه‌گذاری می‌شود؛ به گونه‌ای که کاهش جابه‌جایی رؤسای بانک مرکزی با افزایش پیش‌بینی‌پذیری سیاست پولی همراه بوده است. صادرات و تورم در بلندمدت رابطه مثبت و معناداری با سرمایه‌گذاری داشته‌اند، در حالی که رشد اقتصادی در هیچ‌یک از دوره‌های کوتاه‌مدت یا بلندمدت رابطه معناداری با سرمایه‌گذاری نداشته است. یافته‌ها نقش تعیین‌کننده امنیت داخلی، ثبات نهادی و کیفیت حکمرانی پولی را در شکل‌دهی محیط سرمایه‌گذاری عراق برجسته می‌کنند.

واژه‌های کلیدی: سرمایه‌گذاری، بی‌ثباتی سیاسی، استقلال بانک مرکزی، صادرات، تورم.

۱. استادیار، گروه اقتصاد، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اراک، اراک، ایران (نویسنده مسئول).

k-derakhshani@araku.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اراک، اراک، ایران.

kkazm4327@gmail.com

۱. مقدمه

سرمایه‌گذاری به‌عنوان یکی از موتورهای اصلی رشد اقتصادی، همواره در کانون توجه اقتصاددانان و سیاست‌گذاران قرار داشته است. از زمان پیدایش علم اقتصاد، در تمامی مکاتب اقتصادی، سرمایه‌گذاری به‌عنوان نیروی محرکه رشد اقتصادی شناخته می‌شود (کریم‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۲۷). در رویکرد کلاسیک و نئوکلاسیک، افزایش سرمایه‌گذاری منجر به افزایش تولید، افزایش ارزش افزوده، افزایش درآمد، افزایش رفاه، افزایش اشتغال، افزایش ذخایر ارزی، کاهش واردات و حرکت سریع‌تر به سوی توسعه اقتصادی می‌شود. مکاتب کینزی نیز معتقدند که سرمایه‌گذاری از مؤلفه‌های اصلی در تقاضای کل است و افزایش سرمایه‌گذاری باعث افزایش تقاضای کل و افزایش درآمد ملی می‌شود (دودانگی، ۱۳۹۵: ۱۳۴). سولو^۱ (۱۹۵۶) به این بحث می‌پردازد که افزایش در نرخ پس‌انداز باعث بهبود رشد اقتصادی می‌شود؛ زیرا رشد به‌دست‌آمده در درآمد باعث رشد پس‌انداز می‌شود که به رشد بیشتر سرمایه‌گذاری می‌انجامد. در واقع افزایش سرمایه‌گذاری باعث رشد اقتصادی از طریق رشد تقاضای کل در اقتصاد می‌شود (تقوی و پهلوانی، ۱۳۹۷: ۷۱).

ادبیات اقتصاد سیاسی نشان می‌دهد که تصمیمات سرمایه‌گذاری در خلأ اتخاذ نمی‌شوند، بلکه به‌شدت تحت تأثیر کیفیت نهادها، ثبات سیاسی و پیش‌بینی‌پذیری سیاست‌های کلان قرار دارند. بی‌ثباتی سیاسی از طریق افزایش نااطمینانی، تضعیف اعتماد به نهادهای عمومی و افزایش هزینه سرمایه می‌تواند سرمایه‌گذاری خصوصی و خارجی را محدود کند (Alesina et al, 1996: 192). شواهد تجربی نیز نشان می‌دهد که وقوع خشونت سیاسی، تغییرات ناگهانی در دولت‌ها و ضعف حکمرانی، جریان سرمایه‌گذاری را به‌طور معناداری کاهش می‌دهد (Fang, 2023: 14). این یافته‌ها با دیدگاه‌های کینزی و پساکینزی نیز سازگار است که بر نقش انتظارات، نااطمینانی بنیادی و ثبات روانی در تصمیمات سرمایه‌گذاری تأکید می‌کنند (Akerlof & Shiller, 2009: 33).

در این میان، نهادهای پولی و مالی نیز نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری ایفا می‌کنند. یکی از مهم‌ترین این نهادها بانک مرکزی است که وظیفه اصلی آن حفظ ثبات پولی و کنترل تورم است. با این حال، میزان استقلال بانک مرکزی از دولت و سیاست‌های کوتاه‌مدت سیاسی، به‌طور مستقیم بر کیفیت سیاست‌های پولی و در نتیجه بر

1. Solow

تصمیمات سرمایه‌گذاری اثرگذار است (Issing, 2006: 7). ادبیات موضوع سرمایه‌گذاری نشان می‌دهد که بانک‌های مرکزی مستقل، کمتر تحت فشارهای سیاسی برای تأمین مالی کسری بودجه یا اجرای سیاست‌های انبساطی کوتاه‌مدت قرار می‌گیرند. این استقلال منجر به کاهش تورم، ثبات نرخ بهره و پیش‌بینی‌پذیری بیشتر اقتصاد کلان می‌شود. در چنین شرایطی اقتصاد داخلی برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی جذاب است؛ زیرا ریسک‌های ناشی از بی‌ثباتی اقتصادی کاهش می‌یابد (Dall'Orto Mas et al, 2020: 5).

موقعیت کشور عراق در بحث سرمایه‌گذاری دارای وجوه متمایز است. اقتصاد عراق طی دو دهه اخیر تحت تأثیر تکان‌های سیاسی، تغییرات ساختاری، آسیب‌های ناشی از درگیری‌ها و نوسانات شدید درآمدهای نفتی قرار گرفته است و از این‌رو محیط کلان و نهادی آن با عدم قطعیت‌های بالا همراه بوده است. در چنین شرایطی، اتخاذ سیاست‌های مؤثر برای بازسازی زیرساخت‌ها، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و ارتقای سرمایه‌گذاری خصوصی داخلی از اولویت‌های اساسی سیاست‌گذاران است. با توجه به مطالب بیان‌شده، شرایط ثبات سیاسی و در کنار آن ترتیبات نهادی سیاست‌گذار پولی می‌تواند بر سرمایه‌گذاری، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه تأثیری چشمگیر داشته باشد. با توجه به اینکه کشور عراق دوران بازسازی خود پس از دوران رکود و تحریم‌های شدید و قحطی قبل از سال ۲۰۰۳ و همچنین بی‌ثباتی‌ها و خشونت‌های بعد از جنگ ۲۰۰۳ را می‌گذرانند، نیاز مبرم به سرمایه‌گذاری فراوان دارد. بر این اساس، شناسایی عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری می‌تواند دلالت‌ها مناسبی برای به‌کارگیری سیاست‌های مناسب به این کشور ارائه دهد.

در این پژوهش، ثبات سیاسی و ترتیبات نهادی سیاست پولی دو مفهوم کاملاً هم‌معنا تلقی نمی‌شوند، هرچند میان آن‌ها پیوندی نزدیک وجود دارد. ثبات سیاسی به معنای کاهش احتمال بی‌ثباتی دولت، خشونت سیاسی و تهدیدهای امنیتی، بخشی از کیفیت حکمرانی در سطح کلان است و فضای عمومی تصمیم‌گیری اقتصادی را شکل می‌دهد. در مقابل، ترتیبات نهادی سیاست پولی به قواعد، اختیارات قانونی، میزان مصونیت سیاست‌گذار پولی از مداخلات کوتاه‌مدت سیاسی و ثبات مدیریتی بانک مرکزی مربوط می‌شود. بنابراین، استقلال بانک مرکزی در این مطالعه نه جانشین ثبات سیاسی بلکه سازوکار نهادی خاصی در درون محیط حکمرانی است که از طریق کاهش نااطمینانی درباره تورم، نرخ ارز و تأمین مالی دولت می‌تواند بر تصمیم

سرمایه‌گذاری اثر بگذارد. این تفکیک با ادبیات نهاد‌گرای توسعه سازگار است؛ زیرا کیفیت نهادهای عمومی و نهادهای تخصصی اقتصادی، اگرچه به هم وابسته‌اند اما از کانال‌های متفاوتی بر انگیزه‌ها و هزینه‌های سرمایه‌گذاری اثر می‌گذارند.

بررسی ادبیات موضوع نشان می‌دهد که مطالعات صورت گرفته به شناسایی تأثیر همزمان دو عامل بی‌ثباتی سیاسی و استقلال بانک مرکزی بر سرمایه‌گذاری در کشور عراق بی‌توجه بوده‌اند. هرچند ثبات سیاسی و استقلال بانک مرکزی، هر دو در چارچوب کیفیت حکمرانی قرار می‌گیرند، اما دو سازوکار اثربخشی کاملاً متفاوت دارند. ثبات سیاسی از مسیر کاهش ریسک محیطی، بهبود فضای کسب و کار و تقویت انتظارات سرمایه‌گذاران عمل می‌کند؛ در حالی که استقلال بانک مرکزی از طریق کنترل تورم، ثبات نرخ بهره و کاهش انگیزه‌های دولت برای تأمین مالی تورم‌زا بر سرمایه‌گذاری تأثیر می‌گذارد. بنابراین تفکیک این دو متغیر از دیدگاه نظری و تجربی ضروری است. بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش این است که چه رابطه‌ای میان ثبات سیاسی و ترتیبات نهادی بانک مرکزی با سرمایه‌گذاری در کشور عراق وجود دارد؟ بدین منظور در ادامه ابتدا در بخش ادبیات موضوع، ضمن مرور ادبیات نظری سرمایه‌گذاری، کانال‌های اثربخشی ثبات سیاسی و استقلال بانک مرکزی بر سرمایه‌گذاری مورد بررسی قرار می‌گیرد. در بخش سوم روش تحقیق معرفی می‌شود. سپس یافته‌های پژوهش و در پایان نتیجه‌گیری و پیشنهادهاى پژوهش ارائه می‌شود.

۲. ادبیات موضوع

دیدگاه‌های کلاسیک و نئوکلاسیک سرمایه‌گذاری بر اهمیت بازارهای رقابتی، قیمت‌های نسبی و نرخ بهره به عنوان سیگنال‌های اصلی تخصیص سرمایه تأکید دارند. در این دیدگاه‌ها، سرمایه‌گذاری نتیجه بهینه‌سازی رفتار بنگاه تحت فرض اطلاعات کامل است و سیاست‌های پولی و مالی عمدتاً از طریق تأثیر بر نرخ بهره و قیمت‌ها کانال‌های اثرگذاری خود را اعمال می‌کنند. با وجود این، آموزه‌های نظریه ناسازگاری زمانی و مطالعات بعدی نشان می‌دهد که رفتار سیاست‌گذار و الزام‌پذیری آن در مقابل فشارهای سیاسی می‌تواند پیش‌بینی‌پذیری سیاست پولی را تضعیف کند و به نوسانات بیشتر در متغیرهای کلان بینجامد. به این ترتیب، ساختار نهادی سیاست پولی و میزان تعهد نهادها به قواعد از اهمیت راهبردی در کاهش عدم قطعیت و بهبود فضای سرمایه‌گذاری برخوردار است (Rogoff, 1985: 1173).

از دیدگاه کینزی و پسا کینزی، سرمایه‌گذاری رفتاری پیچیده‌تر از آن است که تنها با متغیرهای قیمتی توضیح داده شود. کینز بر نقش انتظارات، عدم قطعیت و روح حیوانی^۱ (غرایز و اعتماد روانی) در تصمیمات سرمایه‌گذاری تأکید دارد. بر اساس دیدگاه کینزی، حتی به‌رغم نرخ بهره پایین نیز عدم قطعیت و انتظارات بدبینانه به آینده می‌تواند سطح سرمایه‌گذاری را پایین نگه‌دارد و اجرای سیاست‌های مالی فعال به منظور حمایت از تقاضای کل را ضروری می‌سازد. رویکرد پسا کینزی بر اهمیت ساختار مالی، نسبت بدهی به سرمایه و ثبات سیستم مالی تأکید دارد و نشان می‌دهد که بحران‌های مالی و تغییرات در انتظارات نسبت به آینده می‌توانند الگوهای سرمایه‌گذاری را به‌طور ریشه‌ای دگرگون کنند. طبق این دیدگاه‌ها، نقش سیاست‌گذار نه تنها تعدیل نرخ بهره بلکه تضمین ثبات مالی و پیشگیری از جهش‌های نامتناسب قیمت دارایی‌ها است که در بلندمدت بر سرمایه‌گذاری اثر می‌گذارد (Minsky, 1986: 127). مطالعات نوین در این حوزه نیز جنبه‌های رفتاری و اطلاعات ناقص را به بحث افزوده و نشان داده‌اند که عوامل روان‌شناختی و چارچوب‌های نهادی در کنار متغیرهای اقتصادی کلاسیک تعیین‌کننده الگوهای سرمایه‌گذاری‌اند (Akerlof & Shiller, 2009: 38).

بر اساس نظریات اقتصاد نهادگرا، تعریف سرمایه‌گذاری به‌طور مستقیم با محیط نهادی پیوند دارد. یعنی امنیت حقوق مالکیت، کارایی نظام قضایی، شفافیت مقررات، ثبات سیاست‌های کلان و کاهش ریسک سیاسی به‌عنوان پیش‌شرط‌هایی عمل می‌کنند که ریسک سرمایه‌گذاری را کاهش و انگیزه سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی را افزایش می‌دهند (Rodrik et al, 2004: 135). ادبیات تجربی نشان می‌دهد که بهره‌وری سرمایه و بازده سرمایه‌گذاری در کشورهایی با نهادهای قوی‌تر به‌طور معناداری بالاتر است؛ چرا که تخصیص منابع در آن‌ها کاراتر و ریسک‌های ناشی از اجرای قراردادهای کمتر است.

۲-۱. مبانی نظری بی‌ثباتی سیاسی و سرمایه‌گذاری

ثبات سیاسی از نظر مفهومی به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن تداوم دولت و ساختارهای حکومتی از احتمال کودتا، خشونت سیاسی، تروریسم یا تغییرات ناگهانی و غیرقانونی در قدرت مصون است. این مفهوم با مفاهیم مرتبطی چون ثبات رژیم، کیفیت حکمرانی و پیش‌بینی‌پذیری محیط سیاسی ارتباط دارد (Kaufmann et al, 2019: 235). بررسی ادبیات موضوع نشان می‌دهد

1. Animal Spirits

که بی‌ثباتی سیاسی می‌تواند از طریق چندین کانال اصلی بر سرمایه‌گذاری اثرگذار باشد. در کانال ریسک و نااطمینانی، بی‌ثباتی سیاسی یکی از مهم‌ترین منابع نااطمینانی در اقتصاد کلان است و به‌طور مستقیم بر تصمیمات سرمایه‌گذاری اثر می‌گذارد. سرمایه‌گذاران در شرایطی که تغییرات مکرر دولت‌ها، سیاست‌های مالی و پولی غیرقابل‌پیش‌بینی یا احتمال وقوع خشونت سیاسی وجود دارد، با ریسک‌های جدی مواجه می‌شوند. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که افزایش نااطمینانی سیاسی رابطه مستقیمی با کاهش سرمایه‌گذاری خصوصی دارد (Kwabi et al, 2024: 1399). این امر باعث می‌شود پروژه‌هایی که در شرایط عادی سودآور بودند، در محیط بی‌ثبات از نظر اقتصادی غیرجذاب شوند (Fang, 2023: 16).

در کانال هزینه‌های نهادی و اجرایی، بی‌ثباتی سیاسی و خشونت اجتماعی هزینه‌های اجرایی پروژه‌های سرمایه‌گذاری را افزایش می‌دهد. شرکت‌ها مجبورند هزینه‌های اضافی برای بیمه دارایی‌ها، حفاظت از کارکنان و تأمین امنیت پروژه‌ها بپردازند (Ibrahim & Ngahane, 2024: 18). در کانال کیفیت حکمرانی، وجود نهادهای باثبات و پیش‌بینی‌پذیر موجب کاهش هزینه‌های معاملاتی و افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران می‌شود. در مقابل، بی‌ثباتی سیاسی می‌تواند به فساد، ضعف در اجرای قراردادها و کاهش کارایی نظام قضایی منجر شود (Mokoena, 2025: 9). در کانال اعتماد و انتظارات نیز انتظارات منفی ناشی از بی‌ثباتی سیاسی می‌تواند به خروج سرمایه و کاهش ورود سرمایه‌های جدید منجر شود (Montes & Nogueira, 2021: 10). سرانجام در کانال جریان‌های مالی بین‌المللی، ثبات سیاسی ارتباط مستقیمی با جریان‌های سرمایه‌گذاری بین‌المللی دارد و بی‌ثباتی موجب کاهش ورود FDI و سرمایه‌های پرتفوی می‌شود (Kiptoo, 2024: 78; Kurecic & Kokotovic, 2017: 6).

۲-۲. مبانی نظری استقلال بانک مرکزی و سرمایه‌گذاری

استقلال بانک مرکزی به‌عنوان یک مفهوم نهادی و سیاستی طی دو سده اخیر تکامل یافته و از نیمه دوم سده بیستم به بعد به‌عنوان یکی از ستون‌های معماری سیاست پولی در فضای علمی و نهادی کشورهای توسعه‌یافته و نوظهور مطرح شده است. استقلال بانک مرکزی از نظر مفهومی به معنای توانایی نهاد پولی در تعقیب اهداف قانونی خود (به‌ویژه ثبات قیمت‌ها) بدون مداخله سیاسی است. در ادبیات تخصصی، میان استقلال قانونی (de jure) که در اساس‌نامه بانک مرکزی تعریف می‌شود، و استقلال عملی (de facto) که از طریق رفتار واقعی نهاد و معیارهایی نظیر نرخ

جابه‌جایی رؤسا سنجیده می‌شود، تمایز مهمی وجود دارد (Cukierman et al, 1992: 364). در کشورهای در حال توسعه، استقلال عملی شاخص واقعی‌تری از استقلال حقیقی بانک مرکزی است؛ زیرا ساختارهای قانونی ممکن است با نفوذ سیاسی واقعی همخوانی نداشته باشند (Derakhshani Darabi & Jafari Samimi, 2016: 18). استقلال بانک مرکزی از طریق کانال‌های مختلفی بر عملکرد اقتصادی و سرمایه‌گذاری مؤثر است که در ادامه معرفی می‌شوند.

کانال‌های اثربخشی استقلال بانک مرکزی بر سرمایه‌گذاری متفاوت با ثبات سیاسی است. نخستین کانال از طریق کاهش مسئله ناسازگاری زمانی و بهبود اعتبار سیاست عمل می‌کند. مفهوم ناسازگاری زمانی که توسط کیدلند و پرسکات (۱۹۷۷) تبیین شد نشان می‌دهد که وقتی سیاست‌گذار در هر دوره می‌تواند بدون تعهد قبلی اقدامات خود را تغییر دهد، انگیزه‌های کوتاه‌مدت برای تحریک تقاضا در بلندمدت به انتظارات تورمی بالاتر می‌انجامد. استقلال بانک مرکزی با محدود کردن دامنه اختیار سیاسی، اعتبار سیاستی را بهبود می‌بخشد (Barro & Gordon, 1983: 597). کانال دوم از طریق شکل‌دهی به انتظارات و کاهش ناطمینانی عمل می‌کند. استقلال بانک مرکزی، انتظارات سرمایه‌گذاران نسبت به تورم و نرخ بهره را تثبیت می‌کند و عدم قطعیت پولی را کاهش می‌دهد (Alesina & Summers, 1993: 159; Grilli et al, 1991: 356). کانال سوم از طریق محدودیت تأمین مالی دولت عمل می‌کند. استقلال بانک مرکزی هنگامی مؤثر واقع می‌شود که سازوکارهای مالی کارا نیز وجود که مانع از حضور بانک مرکزی در بازار اولیه برای خرید اوراق بدهی دولت شود و یا محدودیت شدید مقداری بر بدهی دولت به بانک مرکزی وجود داشته باشد (درخشانی درآبی، ۱۳۹۴: ۹۳).

۲-۳. تحولات و بی‌ثباتی سیاسی در کشور عراق بعد از ۲۰۰۳

عراق از زمان تأسیس دولت مدرن خود در سال ۱۹۲۱ همواره با چالش‌های حکمرانی دست‌وپنجه نرم کرده است؛ اما سقوط رژیم حاکم بر این کشور در سال ۲۰۰۳ به دست نیروهای آمریکایی کشور را وارد مرحله‌ای کاملاً جدید از بی‌ثباتی و خشونت کرد. سرنگونی یک حکومت که چهار دهه بر این کشور حاکم بوده، نه تنها نقطه آغازی برای دموکراتیزاسیون نشد، بلکه به فروپاشی نهادی، گسترش خشونت‌های فرقه‌ای، ظهور گروه‌های شبه‌نظامی و در نهایت پیدایش گروه تروریستی داعش انجامید (Shakor, 2024: 56). بررسی وضعیت عراق پس از ۲۰۰۳ نشان می‌دهد که این کشور به عنوان مصداق بارز دولت شکننده در ادبیات سیاسی معاصر مطرح است. ناتوانی

دولت در ارائه خدمات عمومی، تأمین امنیت، مبارزه با فساد، و مدیریت تنوع قومی-مذهبی، بحرانی چندلایه ایجاد کرده که در آن خشونت سیاسی تبدیل به ابزار اصلی کنشگری سیاسی شده است. اعتراضات اکتبر ۲۰۱۹ که در پی نارضایتی عمیق از فساد، فقر و بی‌کفایتی حکومتی شکل گرفت، نمادی از شکست قرارداد اجتماعی پس از ۲۰۰۳ بود (Ardovini & O'Driscoll, 2023:458).

پس از حمله ائتلاف به رهبری آمریکا در ۲۰۰۳ و انحلال ارتش و حذف شمار زیادی از کارمندان ارشد دولتی، بنیان‌های دولت مرکزی به‌طور ساختاری تضعیف شد و فضای سیاسی‌ای پدید آمد که در نتیجه آن نهادها تضعیف، فساد گسترده و مشروعیت دولت کاهش یافت. این تحولات نه تنها مانع شکل‌گیری یک نظام پاسخگو و کارآمد شد، بلکه به تدریج الگوهای توزیع قدرت مبتنی بر تقسیمات قومیتی و فرقه‌ای را نهادینه شدند. در سطح اجتماعی و اقتصادی، فقر ساختاری، بیکاری گسترده، و ناکارآمدی خدمات عمومی به عنوان محرک‌های مهم نارضایتی عمومی عمل کرده‌اند؛ نارضایتی‌ای که در غیاب کانال‌های سیاسی مؤثر و پاسخگو به خشونت یا جنبش‌های افراطی قابل تبدیل است. ظهور و گسترش داعش در ۲۰۱۴ نمونه بارزی از پیوند میان فروپاشی امنیت محلی، خلاهای حکمرانی و فرصت‌طلبی گروه‌های مسلح بود که با اشغال گسترده قلمرو، آوارگی میلیون‌ها نفر و فروپاشی اقتصادی محلی پیامدهای بلندمدتی بر ثبات ملی گذاشت (Palani, 2025, 185).

در نهایت، بازیگران منطقه‌ای و شبه‌نظامیان داخلی نقش تعیین‌کننده‌ای در پیچیده‌تر شدن معادلات امنیتی و سیاسی ایفا کرده‌اند. این بازیگران، همزمان که در مبارزه با داعش نقش‌آفرینی کردند، به تدریج ظرفیت‌های نظامی و سیاسی‌ای کسب کردند که مرزهای دولت مرکزی را مبهم ساخت و امکان تبدیل رقابت‌های سیاسی به خشونت سازمان‌یافته را افزایش داد. همچنین ادبیات تجربی موضوع نشان می‌دهد که تغییرات دموگرافیک ناشی از جابه‌جایی‌های فرقه‌ای و پاک‌سازی‌های محله‌ای پس از ۲۰۰۳، خشم و حس تبعیض را تقویت کرده و زمینه بازتولید خشونت را فراهم آورده است (Hagan et al, 2015: 112-118). بر این اساس می‌توان گفت که عراق پس از سقوط رژیم بعث در سال ۲۰۰۳ وارد مرحله‌ای از بازسازی سیاسی، اقتصادی و نهادی شد که با بی‌ثباتی عمیق و چندلایه همراه بود. این بی‌ثباتی ابعاد گوناگونی داشته است که در ادامه تشریح می‌شود.

در سطح کلان، دو ویژگی برجسته این وضعیت را برای کشور عراق شکل داده‌اند: نخست، فروپاشی و بازسازی نهادی که با ورود بازیگران خارجی و سیاست‌های توزیع مبتنی بر سهمیه^۱ همراه شد و نهادهای دولتی را به عرصه‌ای برای رقابت فرقه‌ای تبدیل کرد. دوم، تداوم و تنوع الگوهای خشونت که از شورش‌های محلی و عملیات تروریستی تا درگیری‌های مسلحانه و جنگ‌های نیابتی خارجی گسترده است. این موارد در ادامه تشریح می‌شوند.

ویژگی نخست: فروپاشی و بازسازی نهادها

فروپاشی نهادهای مرکزی پس از حمله ۲۰۰۳ به سرعت ساختارهای قدرت را از هم گسست و فضای سیاسی را برای بازآرایی مبتنی بر هویت‌های فراملی فراهم کرد. این فروپاشی نه صرفاً یک شکست داخلی بلکه نتیجه ترکیبی از شوک خارجی و ضعف ساختاری داخلی بود. فروپاشی دستگاه دولتی، دستگاه‌های امنیتی و شبکه‌های اداری را تضعیف کرد و در غیاب یک طرح بازسازی فراگیر، توزیع قدرت به صورت رقابتی و مبتنی بر سهمیه‌های قومی و مذهبی انجام شد. این سازوکار به جای انسجام‌بخشی، نهادها را به ابزارهای تسویه حساب سیاسی و اقتصادی تبدیل کرد (حق پرست و همکاران، ۱۴۰۲: ۳۲). بر این اساس، بازسازی نهادی در عراق پس از ۲۰۰۳ با سه چالش ساختاری روبه‌رو بود: نخستین چالش مشروعیت بود. نهادهای نوپدید نتوانستند مشروعیت فراگیری کسب کنند؛ زیرا پایه‌های آن‌ها اغلب بر توافقات سیاسی و سهمیه‌بندی‌های قومی و یا مذهبی بود نه بر قراردادهای اجتماعی گسترده‌تر (علمداری و همکاران، ۱۴۰۴: ۲۱۶-۲۱۹). دومین چالش کارآمدی بود. نهادها به دلیل فساد، ضعف ظرفیت اداری و تسلط شبکه‌های سیاسی-اقتصادی کارآمدی لازم را نداشتند. سومین چالش امنیت و انحصار آن در کنترل دستگاه‌های نظامی بود. دولت نتوانست به سرعت کنترل کامل بر قلمرو و نیروهای مسلح را در دست بگیرد و در نتیجه گروه‌های مسلح محلی و شبه‌نظامیان در خلأ قدرت رشد کردند (Boylan, 2014: 850). این سه عامل بازسازی را کند و ناتمام کرد و در بسیاری موارد بازتولید شکنندگی را تسهیل نمود.

ویژگی دوم: الگوهای خشونت

الگوهای خشونت در عراق طی ۲۰۰۳-۲۰۲۴ متنوع و چندلایه از خشونت‌های فرقه‌ای و شورش‌های محلی تا ظهور و گسترش گروه‌های تروریستی و جنگ‌های نیابتی منطقه‌ای بوده‌اند.

1. Al-Muhasasa

پس از سال ۲۰۰۳ این کشور شاهد ظهور و گسترش امواجی از سلفی‌گری بوده که از سال ۲۰۰۴ در قالب القاعده و پس از سال ۲۰۱۴ به نام داعش در این کشور نمایان شدند (کاظمی و همکاران، ۱۴۰۱: ۹۰-۹۳). می‌توان سه الگوی اصلی خشونت را در این دوره تفکیک و تشریح کرد:

۱. خشونت فرقه‌ای و رقابت بر سر سهم قدرت: این الگو شامل درگیری‌های سیاسی-اجتماعی میان شیعه، سنی و کرد است که گاه به خشونت مسلحانه و حملات هدفمند علیه گروه‌های رقیب انجامیده است. ریشه‌های این الگو در بازتوزیع قدرت پس از ۲۰۰۳ و ناتوانی در ایجاد هویت ملی فراگیر است. نهادسازی مبتنی بر سهمیه‌ها، رقابت بر منابع به‌ویژه نفت و اختلافات بر سر مناطق مورد مناقشه (مانند کرکوک) این نوع خشونت را تقویت کرد (ابوالفتحی و همکاران، ۱۴۰۲: ۵۲۹).

۲. خشونت تروریستی و گروه‌های جهادی: ظهور القاعده در عراق و سپس داعش نمونه‌ای از تبدیل ناکامی‌های سیاسی و اقتصادی به پروژه‌های خشونت‌محور است. این گروه‌ها از ضعف نهادهای امنیتی، بی‌عدالتی‌های محلی و شبکه‌های حمایتی منطقه‌ای بهره بردند تا قلمرو و منابع را تصرف کنند. سپس اعلام خلافت و کنترل شهری در سال ۲۰۱۴ نشان داد که خشونت سازمان‌یافته می‌تواند به شکل‌گیری ساختارهای موازی حکومتی بینجامد و بحران را تشدید کند (Gerges, 2016: 30-39).

۳. خشونت نیابتی و مداخلات منطقه‌ای: رقابت میان بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی خشونت را به سطحی فراتر از مرزهای داخلی عراق برد. حمایت‌های مالی، تسلیحاتی و سیاسی از گروه‌های محلی، عراق را تبدیل به میدان رقابت نیابتی کرد و این امر نه تنها خشونت‌های داخلی را طولانی‌تر ساخت، بلکه پیچیدگی‌های سیاسی و امنیتی کشور عراق را نیز افزایش داد (پشننگ و همکاران، ۱۴۰۳: ۷۰-۷۳).

هریک از این الگوها پیامدهای متفاوتی بر جامعه و نهادها گذاشتند: خشونت فرقه‌ای پیوندهای اجتماعی را تضعیف کرد و اعتماد عمومی به دولت را کاهش داد، خشونت تروریستی زیرساخت‌ها و اقتصاد محلی را ویران ساخت، و خشونت نیابتی بازسازی سیاسی را به‌عنوان عرصه‌ای برای رقابت منطقه‌ای بدل کرد (علمداری و همکاران، ۱۴۰۴: ۲۱۸). در مجموع، این سه الگو نه فقط همزمان وجود داشتند، بلکه یکدیگر را تقویت کردند و چرخه‌ای از بی‌ثباتی را پدید آوردند که تا سال ۲۰۲۴ نیز آثار آن محسوس است.

۲-۳-۱. عوامل مؤثر بر بی‌ثباتی داخلی

در کشور عراق، مجموعه‌ای از عوامل ساختاری، نهادی و اجتماعی مسیر تبدیل شکاف‌های سیاسی و اقتصادی به خشونت را هموار کرده‌اند. تمرکز ادبیات موجود بر پنج محور اصلی است:

۱. فساد سازمان‌یافته و اقتصاد رانت‌محور

فساد گسترده و وابستگی اقتصاد به درآمدهای نفتی (رانت) یکی از ستون‌های اصلی تضعیف مشروعیت دولت و ایجاد انگیزه برای رقابت‌های خشونت‌آمیز بر سر منابع است. در نظام رانت‌محور، توزیع منابع به جای مبتنی بودن بر کارایی و خدمات عمومی، تابع مناسبات سیاسی و سهم‌بندی‌های قومی-مذهبی می‌شود که به پشتیبان‌های محلی و شبکه‌های مافیای گونه امکان انباشت قدرت و ثروت می‌دهد (Dodge & Mansour, 2021, 35). این الگو باعث شده است که شهروندان از کانال‌های رسمی انتظار خدمات نداشته باشند و به جای آن به شبکه‌های غیررسمی یا نیروهای مسلح محلی برای دسترسی به منابع و امنیت متوسل شوند. این وضعیت حلقه بازخوردی ایجاد می‌کند که فساد را تقویت و ظرفیت دولت برای حل اختلافات را تضعیف می‌کند.

۲. ضعف نهادهای دولتی و ناکارآمدی خدمات عمومی

ضعف نهادهای اجرایی و قضایی، همراه با خدمات عمومی ناکافی (بهداشت، برق، اشتغال)، اعتماد شهروندان را به دولت کاهش و فضای اعتراض و خشونت را تسهیل کرده است. مطالعات نشان می‌دهد که سازوکارهای رسمی پاسخگویی روی کاغذ وجود دارد، اما در عمل به دلیل تسلط شبکه‌های برگزیدگان و عدم اراده سیاسی، کارآمدی لازم را ندارند. این ناکارآمدی‌ها به‌ویژه در مناطق بازسازی‌نشده و محل بازگشت آوارگان محسوس است. فقدان خدمات پایه‌ای و فرصت‌های اقتصادی زمینه‌ساز رقابت محلی بر سر منابع محدود و در نتیجه بروز خشونت‌های خرد و سازمان‌یافته شده است (Alsikoty, 2022: 35-38).

۳. وجود و نهادینه شدن شبه‌نظامیان

نهادینه شدن شبه‌نظامیان ساختار امنیتی را پیچیده و موازی کرده است. این گروه‌ها همزمان نقش نظامی، سیاسی و اقتصادی یافته‌اند و وفاداری‌های متقاطع (ملی / فرماندهی) را تقویت کرده‌اند. تحلیل‌ها نشان می‌دهد که ادغام رسمی این گروه‌ها در ساختارهای دولتی بدون کنترل مؤثر، نفوذ بازیگران خارجی را تسهیل و سلسله‌مراتب نظامی را تضعیف کرده است (Alkhudary, 2024: 17). پیامد این وضعیت، کاهش توان دولت مرکزی در اعمال انحصار مشروع خشونت و

افزایش رفتارهای خارج از چارچوب قانونی توسط گروه‌های مسلح است که خود عامل مهمی در تداوم بی‌ثباتی و نقض حقوق بشر بوده است (Alsikoty, 2022: 40).

۴. تبعیض‌های هویتی و توزیع نابرابر قدرت (قومیت و مذهب)

سیاست تقسیم قدرت مبتنی بر سهم‌بندی‌های قومی-مذهبی ساختار سیاسی را به گونه‌ای شکل داده که رقابت بر کرسی‌ها و منابع به رقابت هویتی تبدیل شود. این الگو پس از ۲۰۰۳ تشدید شد و احساس محرومیت در جوامع مختلف را تقویت کرد. تبعیض نهادی و محرومیت سیاسی-اقتصادی گروه‌های اقلیتی یا مناطق خاص، ظرفیت سازمان‌یابی جمعی علیه دولت را افزایش داده و در مواردی به خشونت‌های بین‌گروهی یا محلی منجر شده است (Alkhudary, 2024:16-19).

۵. پیامدهای جنگ و بازتوزیع جمعیتی

جنگ‌ها و بحران‌های مسلحانه جابه‌جایی‌های گسترده جمعیتی، تخریب سرمایه اجتماعی و ایجاد شبکه‌های انتقام‌جویانه را به دنبال داشته است. این میراث خشونت‌بار پیوندهای اجتماعی را تضعیف و ظرفیت سازماندهی اعتراض را افزایش داده است. ادبیات تجربی نشان می‌دهد تجربه مشترک خشونت، شبکه‌های اجتماعی محلی را تقویت می‌کند که می‌تواند هم به بازسازی اجتماعی کمک کند و هم در شرایط نامناسب به شکل‌گیری جنبش‌های اعتراضی یا مسلحانه بینجامد (Berman et al, 2023: 215-217).

۲-۳-۲. سازوکارهای تبدیل عوامل به خشونت

عوامل مؤثر بر ایجاد خشونت و بی‌ثباتی سیاسی، بر اساس سازوکارهای تشدید می‌شوند و منجر به تشدید خشونت و بی‌ثباتی سیاسی در عراق می‌گردند که در ادامه این سازوکارها معرفی می‌شوند:

۱. مشروعیت‌زدایی و فروپاشی نظم قانونی

فقدان اعتماد عمومی به نهادهای قضایی و انتظامی نخستین و بنیادی‌ترین مسیر تبدیل عوامل ساختاری به خشونت است. وقتی شهروندان راه‌حل‌های قانونی را بی‌اثر یا جانبدارانه می‌بینند، حل اختلافات به بازیگران غیررسمی و به‌ویژه گروه‌های مسلح منتقل می‌شود. این انتقال نه تنها تقاضا برای حمایت غیررسمی را افزایش می‌دهد، بلکه انگیزه گروه‌ها را برای حفظ و گسترش نفوذ مسلحانه را تقویت می‌کند (Ali, 2024: 53). در عمل، این مشروعیت‌زدایی از نهادهای رسمی و قانونی به دو روند همزمان می‌انجامد: اول، گروه‌های محلی خود را تأمین‌کنندگان عدالت معرفی می‌کنند و از این عنوان برای جذب نیرو و مشروعیت‌بخشی به خشونت استفاده می‌کنند. دوم،

تلاش‌های بازگرداندن اقتدار رسمی با مقاومت گروه‌هایی مواجه می‌شود که اکنون از خلأ قانونی و منابع غیررسمی سود می‌برند، و این چرخه بازتولید خشونت را تثبیت می‌کند (Dodge & Mansour, 2021, 57-62).

۲. بازارهای خشونت و اقتصاد سیاسی

خشونت در عراق به‌طور فزاینده‌ای به یک ابزار اقتصادی تبدیل شده است. کنترل مسیرهای قاچاق، قراردادهای بازسازی و منابع نفتی تبدیل به منابع درآمدی بازیگران مسلح شده‌اند و انگیزه مادی برای ادامه خشونت را فراهم آورده‌اند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که تجارت امنیت خصوصی، قاچاق سوخت و قراردادهای دولتی به‌عنوان بازارهایی عمل می‌کنند که در آن خشونت و تهدید خشونت ارزش اقتصادی تولید می‌کنند (Rudolf, 2018: 5-12). این اقتصاد رانت‌محور همچنین شبکه‌های تبادل منافع میان نخبگان سیاسی و شبه‌نظامیان را تقویت می‌کند. در شرایطی که نخبگان سیاسی از طریق رانت و قراردادهای با گروه‌های مسلح شریک می‌شوند، هزینه خروج از خشونت برای این گروه‌ها افزایش می‌یابد و هرگونه برنامه خلع سلاح یا ادغام گروه‌های مسلح در ساختار رسمی را پیچیده و پرهزینه می‌سازد (Ali, 2024: 48).

۳. شبکه‌سازی شبه‌نظامیان و امنیت موازی

شبکه‌سازی شبه‌نظامیان در سطوح محلی و ملی سازوکاری است که ظرفیت تبدیل عوامل ساختاری به خشونت را تسریع می‌کند. هنگامی که گروه‌های مسلح در نهادهای رسمی نفوذ می‌کنند، بودجه و پوشش قانونی می‌یابند و به بازیگرانی تبدیل می‌شوند که می‌توانند معادلات قدرت را تغییر دهند. فرایند ایجاد و شکل‌گیری دولت موازی امکان استفاده سیاسی و اقتصادی از خشونت را فراهم می‌آورد (Dodge & Mansour, 2021, 47-49). از منظر اجتماعی، ارائه خدمات و امنیت توسط شبه‌نظامیان (کنترل گذرگاه‌ها، ارائه خدمات محلی، حل اختلافات) وابستگی اجتماعی به این گروه‌ها را افزایش می‌دهد و بدین‌سان ظرفیت بسیج و توسل به خشونت را تقویت می‌کند. این وابستگی همچنین مانع بازسازی انحصار دولت بر نیروهای نظامی و امنیت جامعه می‌شود و مسیرهای بازگشت به نظم قانونی را مسدود می‌سازد (Shakor, 2024: 56).

بر اساس مبانی نظری مطرح‌شده می‌توان در پاسخ به پرسش پژوهش دو فرضیه مطرح کرد. فرضیه نخست مقاله ناظر بر اثر ثبات سیاسی و کاهش خشونت بر سرمایه‌گذاری است؛ زیرا بهبود امنیت و پیش‌بینی‌پذیری سیاسی، ریسک اجرای پروژه‌ها و هزینه تأمین مالی را کاهش می‌دهد. فرضیه دوم به اثر ترتیبات نهادی سیاست پولی مربوط است؛ به این معنا که ثبات و استقلال بیشتر

در تصمیم‌گیری پولی، با محدود کردن غلبه مالی و کاهش نااطمینانی اسمی، افق برنامه‌ریزی سرمایه‌گذاران را بهبود می‌بخشد. بنابراین انتظار نمی‌رود این دو متغیر یک مفهوم واحد را اندازه‌گیری کنند، بلکه انتظار می‌رود مکمل یکدیگر باشند.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی است. این پژوهش از نظر منطق اجرای پژوهش از نوع استقرایی، از نظر زمان انجام پژوهش گذشته‌نگر، از نظر نحوه اجرای پژوهش توصیفی و پس‌رویدادی و از نوع تحلیل همبستگی است. محدوده مکانی پژوهش کشور عراق و محدوده زمانی آن سال‌های ۲۰۲۳-۲۰۰۳ است.

۳-۱. معرفی الگوی پژوهش و متغیرها

در این مطالعه با استفاده از مطالعه پاستور و مکفیلد^۱ (۱۹۹۹)، رابطه میان سرمایه‌گذاری و استقلال بانک مرکزی بر اساس رابطه زیر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

$$INV_t = \alpha_0 + \alpha_1 Pointst_t + \alpha_2 CBI_t + \alpha_3 gro_t + \alpha_4 inf_t + \alpha_5 export_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

که در آن، INV_t بیانگر مقدار سرمایه‌گذاری در سال t است. داده‌های این متغیر از بانک داده‌های برخط بانک جهانی (WDI) استخراج شده است. $Pointst$ بیانگر وجود ثبات سیاسی و نبود خشونت و تروریسم است. تنوع در تعاریف ثبات و بی‌ثباتی سیاسی باعث شده است تا نحوه سنجش آن نیز بسیار متعدد و دشوار باشد. پژوهشگران تلاش‌های بسیاری در این زمینه انجام داده‌اند که حاصل آن چهار الگوی یک‌متغیره، چندمتغیره، تحلیل عاملی و پیش‌بینی‌کننده برای سنجش بی‌ثباتی سیاسی بوده است. اما به دلیل نقدهای واردشده بر آن‌ها هیچ‌یک نتوانسته‌اند به‌عنوان پارادایم مسلط مطرح شوند. با وجود این، امروزه بانک جهانی هر سال معتبرترین داده‌ها در رابطه با متغیرهای مختلف از جمله ثبات سیاسی را ارائه می‌کند که به‌طور گسترده‌ای در مطالعات مختلف مورد استفاده قرار گرفته است (مهربان اینچه‌برون و دیگران، ۱۴۰۱: ۲۵۸). در این مطالعه نیز از داده‌های شاخص ثبات سیاسی و نبود خشونت / تروریسم^۲ که توسط بانک جهانی و به‌عنوان یکی از شاخصه‌های حکمرانی خوب^۳ منتشر می‌شود استفاده شده است. شاخص ثبات

1. Pastor & Maxfield

2. Political Stability and Absence of Violence / Terrorism

3. Good Governance

سیاسی و عدم خشونت / تروریسم، احتمال بی‌ثباتی یا سرنگونی دولت از طریق ابزارهای غیرقانونی یا خشونت‌آمیز، از جمله خشونت و تروریسم با انگیزه سیاسی را اندازه‌گیری می‌کند. مقادیر این شاخص در بازه ۲,۵- تا ۲,۵۵ قرار دارند و مقادیر بزرگ‌تر به معنای ثبات سیاسی بیشتر است.

CBI بیانگر درجه استقلال بانک مرکزی است. با توجه به اینکه در کشورهای در حال توسعه مانند عراق، شاخص‌های مبتنی بر وضعیت قانونی استقلال بانک مرکزی نمی‌تواند معیار مناسبی برای وضعیت واقعی استقلال بانک مرکزی باشد، در این پژوهش از شاخص‌های واقعی استقلال بانک مرکزی برای اندازه‌گیری درجه استقلال استفاده می‌شود. شاخص واقعی استقلال که توسط توکرم^۱ و همکاران (۱۹۹۲) معرفی شده است درجه استقلال بانک مرکزی را بر اساس نرخ جابه‌جایی رؤسای بانک مرکزی تعریف می‌کند. نرخ جابه‌جایی به صورت میانگین تغییر رؤسای بانک مرکزی در طی یک سال اندازه‌گیری می‌شود. هرچه میانگین جابه‌جایی بیشتر باشد، درجه استقلال کمتر است.

gro بیانگر رشد واقعی اقتصادی است که به صورت رشد تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های ثابت اندازه‌گیری می‌شود. داده‌های این متغیر نیز از بانک داده‌های برخط بانک جهانی استخراج شده است. *inf* بیانگر تورم است و برای محاسبه آن از شاخص تعدیل‌کننده تولید ناخالص داخلی (GDP Deflator) استفاده می‌شود. داده‌های این متغیر نیز از بانک داده‌های برخط بانک جهانی استخراج شده است. *export* بیانگر مقدار صادرات کشور عراق است. از آنجایی که در کشورهای صادرکننده نفت، نظیر عراق، درآمدهای ناشی از صادرات نفت و میعانات نفتی نقش اساسی در تأمین مالی مخارج سرمایه‌گذاری دارد، این متغیر به الگو اضافه شده است. داده‌های این متغیر نیز از بانک داده‌های برخط بانک جهانی استخراج شده است.

۳-۲. معرفی روش برآورد ضرایب

از آنجا که داده‌های این پژوهش ماهیت سری زمانی دارند، برای جلوگیری از بروز رگرسیون کاذب ضروری است ضرایب با بهره‌گیری از روش‌های ویژه تحلیل سری‌های زمانی برآورد شوند. در صورت وجود هم‌جمعی میان متغیرها، امکان استخراج روابط بلندمدت فراهم خواهد شد. پسران و شین (۱۹۹۶) رویکردی نوین در زمینه هم‌جمعی ارائه کرده‌اند که تحت عنوان مدل خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی (ARDL) شناخته می‌شود و نسبت به شیوه‌های سنتی مزایای

قابل توجهی دارد. این روش از نظر آماری در نمونه‌های کوچک کارآمدتر است و برخلاف سایر تکنیک‌های هم‌جمعی که نیازمند هم‌درجه بودن تمامی متغیرها هستند، در الگوی ARDL چنین محدودیتی وجود ندارد و می‌توان آن را برای متغیرهایی با درجات مختلف هم‌جمعی به کار گرفت.

مدل $ARDL(p, q_1, q_2, \dots, q_k)$ را می‌توان به صورت زیر نوشت:

$$\alpha(L, P)Y_t = \sum_{i=1}^k \beta_i(L, q_i) x_{it} + \delta W_t + u_t \quad (2)$$

در این تحقیق برای بررسی وجود روابط بلندمدت از آزمون کرانه‌ها استفاده شده است. چنانچه مقدار آماره آزمون از حد بحرانی در سطح اطمینان ۹۵ درصد فراتر رود، فرضیه صفر مبنی بر نبود رابطه بلندمدت میان متغیرها رد می‌شود و در نتیجه امکان برآورد ضرایب بلندمدت فراهم می‌شود (درخشانی درآبی، ۱۴۰۳: ۲۰۶).

۴. تحولات سیاسی، نهادی و سرمایه‌گذاری در عراق طی ۲۰۰۳ تا ۲۰۲۳

دوره مورد بررسی با فروپاشی نظم سیاسی پیشین در سال ۲۰۰۳ و شکل‌گیری تدریجی نظم سیاسی جدید در عراق آغاز می‌شود. این گذار با ضعف ظرفیت دولت، رقابت میان گروه‌های سیاسی، ناامنی گسترده، خشونت‌های فرقه‌ای و دشواری در اجرای سیاست‌های عمومی همراه بود. در چنین شرایطی، سرمایه‌گذار نه تنها با ریسک‌های متعارف بازار بلکه با نااطمینانی نسبت به امنیت پروژه، اجرای قراردادهای، قابلیت اجرای قوانین و تداوم سیاست‌های اقتصادی روبه‌رو بود. پس از ۲۰۰۳، ساختار توزیع قدرت مبتنی بر سهمیه‌بندی سیاسی و قومی - مذهبی، اگرچه سازوکاری برای مشارکت گروه‌های اصلی در قدرت فراهم کرد، اما در عمل هماهنگی تصمیم‌گیری، پاسخگویی نهادی و اجرای اصلاحات را دشوار ساخت. مطالعات مربوط به عراق پس از ۲۰۰۳ نشان می‌دهند که رقابت گروه‌های سیاسی، ضعف ظرفیت اجرایی دولت و شبکه‌های فساد سیاسی، مانع اجرای اصلاحات اقتصادی و پروژه‌های سرمایه‌گذاری بوده‌اند (Dodge & Mansour, 2021: 39).

اقتصاد عراق در کل دوره ۲۰۰۳ تا ۲۰۲۳ به درآمدهای نفتی وابستگی بالایی داشته است. افزایش درآمدهای صادراتی نفتی می‌تواند منابع لازم را برای واردات کالاهای سرمایه‌ای، تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی و گسترش سرمایه‌گذاری عمومی فراهم کند. با این حال، اثر نهایی آن بر سرمایه‌گذاری به کیفیت نهادهای تخصیص‌دهنده منابع، امنیت و توان اجرایی دولت وابسته است.

در سال‌های پس از ۲۰۰۳، بخش نفت سهم مسلطی در صادرات و درآمدهای عمومی عراق داشته، اما ظرفیت تبدیل درآمد نفتی به سرمایه‌گذاری موگد و متنوع‌سازی اقتصادی همواره با محدودیت‌هایی مانند ناامنی، فساد، ضعف شبکه برق، شکنندگی زیرساخت‌ها و پایین بودن ظرفیت اجرای طرح‌های سرمایه‌ای روبه‌رو بوده است. در دوره ثبات نسبی پس از سال ۲۰۰۸ و به‌ویژه با افزایش درآمدهای نفتی، ظرفیت بودجه‌ای دولت برای بازسازی و سرمایه‌گذاری افزایش یافت؛ اما هزینه‌های امنیتی، ضعف هماهنگی میان نهادها و فساد، تحقق کامل پروژه‌های سرمایه‌ای را محدود کرد. بنابراین، تجربه عراق نشان می‌دهد افزایش درآمد نفتی شرط لازم برای سرمایه‌گذاری است، اما بدون امنیت، کیفیت حکمرانی و ظرفیت اجرایی، شرط کافی محسوب نمی‌شود (Yousef, 2013: 10).

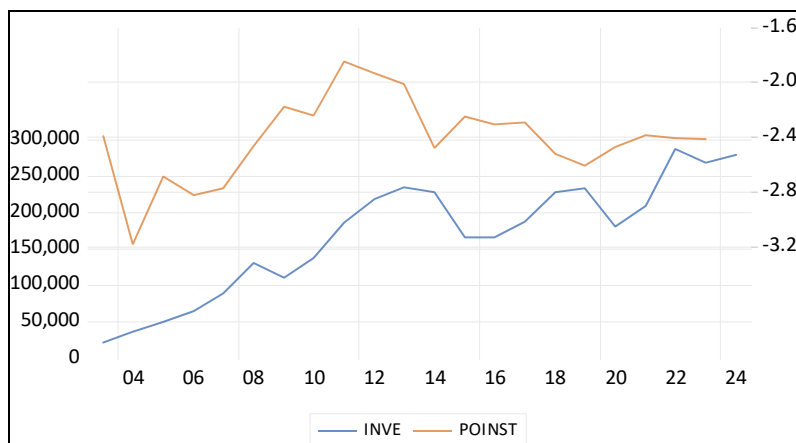
قانون بانک مرکزی عراق شماره ۵۶ مصوب ۲۰۰۴، در بستر بازسازی نهادهای اقتصادی پس از تغییر رژیم، استقلال قانونی بانک مرکزی عراق را به رسمیت شناخت و وظیفه اصلی آن را حفظ ثبات قیمت‌ها و پشتیبانی از ثبات نظام مالی تعیین کرد. از این‌رو، دوره مورد مطالعه صرفاً دوره نوسان‌های سیاسی نیست، بلکه دوره شکل‌گیری و آزمون ترتیبات جدید حکمرانی پولی نیز به شمار می‌آید (Aziz, 2025: 8). با این حال، استقلال قانونی لزوماً به استقلال بالفعل منجر نمی‌شود. در اقتصادهای نفتی و دولت‌محور، وابستگی بودجه به درآمدهای منابع طبیعی، فشارهای سیاسی برای تأمین مالی مخارج عمومی، آسیب‌پذیری بازار ارز و تغییرات مدیریتی می‌تواند قابلیت پیش‌بینی سیاست پولی را کاهش دهد. بنابراین، استفاده از نرخ گردش رئیس بانک مرکزی در مقاله حاضر به‌عنوان شاخص استقلال بالفعل باید با احتیاط تفسیر شود. این متغیر لزوماً همه ابعاد استقلال بانک مرکزی را اندازه نمی‌گیرد، اما نشانه‌ای از ثبات مدیریتی و میزان مصونیت مقام پولی در برابر مداخلات کوتاه‌مدت سیاسی است (Cukierman et al, 1992: 364-365).

۵. یافته‌ها

در نمودار ۱، روند متغیر سرمایه‌گذاری و شاخص ثبات سیاسی و نبود خشونت در کشور عراق آمده است. اعداد سرمایه‌گذاری با نمودار آبی بر روی محور سمت راست و اعداد مربوط به شاخص بی‌ثباتی سیاسی با نمودار قرمز بر روی محور سمت چپ نشان داده شده است. همان‌گونه که در نمودار مشخص است، به‌طور کلی سرمایه‌گذاری برای کشور عراق دارای روند صعودی است، هرچند در برخی سال‌ها با نوسان همراه بوده و نزولی بوده است. در دوره مورد بررسی

سرمایه‌گذاری از مقدار ۲۱ میلیارد و ۹۲۱ میلیون دلار در سال ۲۰۰۳ به مقدار ۲۷۹۶۴۱ میلیون دلار در سال ۲۰۲۴ رسیده است. این اعداد نشان‌دهنده رشد شدید سرمایه‌گذاری در کشور عراق در دوره مورد بررسی است.

اعداد مربوط به شاخص ثبات سیاسی و نبود خشونت نیز نشان می‌دهد که به‌طور کلی کشور عراق در این شاخص نمره مناسبی ندارد و اعداد شاخص کمتر از منفی ۲ (وجود بی‌ثباتی یا خشونت زیاد) است. با این حال، از سال ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۱ شاخص روند صعودی دارد و در سال ۲۰۱۱ به بهترین وضعیت خود می‌رسد. از سال ۲۰۱۱ به بعد شاخص روند نزولی به خود می‌گیرد و در سال ۲۰۱۹ به کمترین مقدار خود می‌رسد و پس از آن تا سال ۲۰۲۳ روند صعودی دارد.

نمودار ۱. روند متغیر سرمایه‌گذاری ناخالص (میلیون دلار) و شاخص بی‌ثباتی سیاسی در کشور عراق (منبع: worldbank.org)

در ادامه با استفاده از رویکرد اقتصادسنجی، فرضیه پژوهش مبنی بر وجود رابطه مثبت و معنادار میان درجه استقلال بانک مرکزی و سرمایه‌گذاری در کشور عراق مورد آزمون قرار می‌گیرد. با توجه به اینکه داده‌های پژوهش از نوع سری زمانی هستند، ابتدا مانایی متغیرهای پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس با توجه به نتایج مانایی روش مناسب برای برآورد ضرایب به کار گرفته خواهد شد.

به منظور بررسی مانایی متغیرها، آزمون ریشه واحد دیکی-فولر تعمیم‌یافته با وجود عرض از مبدأ به کار گرفته شده است. نتایج آزمون ریشه واحد در جدول ۱ ارائه شده است. همان‌گونه که

در جدول نیز نشان داده شده، سرمایه‌گذاری و صادرات در سطح نامانا هستند و با یک بار تفاضل‌گیری مانا می‌شوند، اما متغیرهای رشد اقتصادی و تورم در سطح مانا قرار دارند.

جدول ۱. نتایج آزمون مانایی متغیرهای پژوهش

متغیر	آماره در سطح	آماره با یک بار تفاضل	نتیجه
سرمایه‌گذاری	-۱,۴۰۳۷	-۴,۴۱۳۲	I(1)
شاخص بی‌ثباتی سیاسی	-۲,۲۰۳۲	-۷,۶۷۹۳	I(1)
رشد اقتصادی	-۹,۸۰۱۴	-	I(0)
تورم	-۳,۷۰۹۰	-	I(0)
صادرات	-۰,۴۳۹۲	-۶,۵۳۰۹	I(1)

مقادیر بحرانی در سطح معناداری ۵، ۱ و ۱۰ درصد به ترتیب -۳,۸۳۱۵، -۳,۰۲۹۹ و -۲,۶۵۵۲ هستند.

(منبع: یافته‌های پژوهش)

نتایج آزمون ریشه واحد نشان می‌دهد که متغیرهای پژوهش ترکیبی از متغیرهای I(1) و I(0) هستند. بر این اساس از الگوی خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی برای برآورد ضرایب استفاده می‌شود. در این رویکرد ابتدا ضرایب کوتاه‌مدت برآورد می‌شوند و سپس وجود رابطه هم‌جمعی مورد آزمون قرار می‌گیرد و در صورت وجود رابطه هم‌جمعی، ضرایب بلندمدت برآورد می‌شود. الگوی کوتاه‌مدت بر اساس معیار شوارتز-بیزین و حداکثر طول وقفه ۲ انتخاب شده است. ضرایب برآورد شده در جدول شماره (۲) گزارش شده‌اند. نتایج برآورد ضرایب نشان می‌دهد که وقفه قبلی (یک سال قبل) متغیر سرمایه‌گذاری تأثیر مثبت و معناداری بر مقدار سرمایه‌گذاری در دوره جاری دارد، مقدار مثبت به دست آمده نشان‌دهنده صعودی بودن روند سرمایه‌گذار در طول دوره مورد بررسی است.

شاخص ثبات سیاسی و نبود خشونت رابطه مثبت و از نظر آماری معناداری با سرمایه‌گذاری در کشور عراق داشته است. بر این اساس، با افزایش ثبات سیاسی و کاهش خشونت، مقدار سرمایه‌گذاری در عراق افزایش یافته است. شاخص استقلال بانک مرکزی در وقفه همزمان رابطه معناداری با سرمایه‌گذاری در کشور عراق نداشته است، اما با یک وقفه تأخیر رابطه منفی و از نظر آماری کاملاً معنادار است. بنابراین می‌توان گفت در کوتاه‌مدت بهبود استقلال بانک مرکزی (کاهش نرخ جابه‌جایی رؤسای بانک مرکزی) رابطه مثبت و معناداری با سرمایه‌گذاری در کشور عراق داشته است.

در دوره مورد بررسی رشد اقتصادی رابطه معناداری با سرمایه‌گذاری نداشته است. تغییرات شاخص تعدیل‌کننده تولید ناخالص داخلی (تورم)، به‌صورت همزمان رابطه مثبت و معنادار و با یک وقفه رابطه منفی و از نظر آماری معناداری با سرمایه‌گذاری داشته است. رابطه میان شاخص تعدیل بعد از دو وقفه مثبت و از نظر آماری معنادار بوده است. صادرات در وقفه همزمان رابطه مثبت و معناداری با سرمایه‌گذاری داشته است، با یک وقفه معنادار نیست، اما بعد از دو وقفه رابطه دوباره مثبت و معنادار به دست آمده است. این رابطه نشان‌دهنده همبستگی سرمایه‌گذاری با درآمدهای صادراتی به‌ویژه برای کشورهای صادرکننده نفت است.

جدول ۲. برآورد ضرایب کوتاه‌مدت

متغیر	ضریب	سطح معناداری
INVE(-1)	۵۲.۰	۰۰۰.۰
CBI	-۴۱.۳۶۶۷	۸۱۳.۰
CBI(-1)	-۱۰.۷۸۲۴۱	۰۰۴.۰
GROWTH	۲۲.۱۸۷	۵۷۱.۰
DEFLATOR	۶۴.۱۰۶۹	۰۰۰.۰
DEFLATOR(-1)	-۱۱.۹۶۷	۰۰۱.۰
DEFLATOR(-2)	۳۷.۵۷۳	۰۰۲.۰
EXPORT	۸۱.۰	۰۳۵.۰
EXPORT (-1)	۴۶.۰	۳۱۲.۰
EXPORT (-2)	۰۵.۲	۰۰۱.۰
POINST	۴۲.۴۷۱۵۵	۰۱۴.۰
C	-۰۲.۷۷۶۱۶	۰۲۳.۰
Adjusted R-squared	۹۹۴۰۰۱.۰	
F-statistic	۲۶۹۶.۲۹۹	
Prob(F-statistic)	۰۰۰.۰	

(منبع: یافته‌های پژوهش)

پس از برآورد رابطه کوتاه‌مدت، در ادامه وجود رابطه بلندمدت با استفاده از آزمون هم‌جمعی مورد آزمون قرار می‌گیرد. در این پژوهش به منظور بررسی وجود رابطه هم‌جمعی از آزمون کرانه‌ها استفاده می‌شود. اگر آماره آزمون بیشتر از کرانه بالا باشد، فرضیه صفر آزمون مبنی بر نبود

رابطه هم‌جمعی رد می‌شود؛ در غیر این صورت نمی‌توان فرضیه صفر را رد کرد. نتایج آزمون کرانه‌ها در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. نتیجه آزمون کرانه‌ها

سطح معناداری		عنوان
۵٪	۱٪	
۳,۴۹۰	۴,۳۷۰	کرانه بالا
۲,۵۶۰	۳,۲۹۰	کرانه پایین
۸,۴۳۹۲		مقدار آماره F محاسبه شده

(منبع: یافته‌های پژوهش)

همان‌گونه که در جدول مشخص است، مقدار آماره آزمون (۸,۴۳۹۲) از مقدار کرانه بالا در سطوح معناداری مختلف بیشتر است؛ بنابراین فرضیه صفر مبنی بر نبود رابطه هم‌جمعی را نمی‌توان تأیید کرد. بر این اساس در ادامه ضرایب بلندمدت در چارچوب الگوی ARDL برآورد خواهند شد که نتایج آن در جدول ۴ گزارش شده است.

جدول ۴. نتایج برآورد ضرایب بلندمدت

متغیر	ضریب	سطح احتمال
CBI	-۴۱.۹۸۲۰۵	۰.۳۷۰
GROWTH	۹۵.۴۶۱	۵۳۵.۰
DEFLATOR	۸۶.۸۳۶	۰.۵۱۰
EXPORT	۷۷.۳	۰.۰۰۰
POINST	۳۴.۸۶۴۹۳	۰.۱۲۰
C	۵.۶۸۲۶۴	۴۵۱.۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

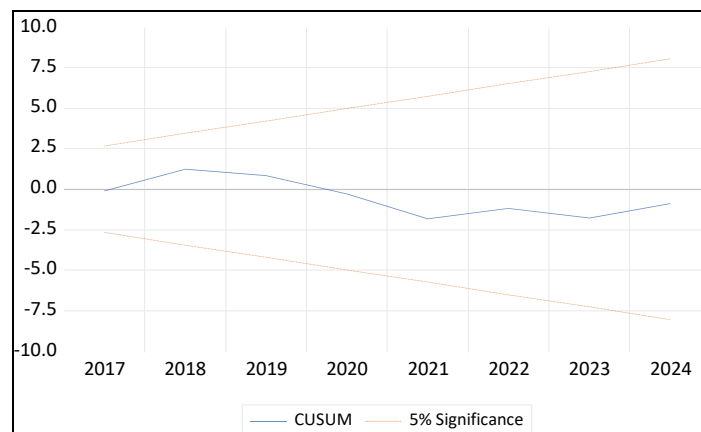
نتایج برآورد ضرایب بلندمدت نشان می‌دهد که رابطه میان شاخص ثبات سیاسی و نبود خشونت در بلندمدت مثبت و از نظر آماری معنادار به دست آمده است که نشان می‌دهد که می‌توان انتظار داشت در بلندمدت همراه با بهبود ثبات سیاسی و کاهش خشونت سرمایه‌گذاری نیز افزایش می‌یابد. برعکس، بر اساس ضریب به‌دست‌آمده می‌توان گفت یک واحد افزایش در

شاخص ثبات سیاسی می‌تواند در بلندمدت با افزایش ۸۶۴۹۳ میلیون دلاری (تقریباً ۸۶ میلیارد دلار) در سرمایه‌گذاری همراه شود.

شاخص استقلال بانک مرکزی در بلندمدت رابطه منفی و معناداری با سرمایه‌گذاری در کشور عراق داشته است. ضریب به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که با یک واحد افزایش در شاخص جابه‌جایی رؤسای بانک مرکزی، مقدار سرمایه‌گذاری به اندازه ۲۶۱۴۸۹ میلیون دلار کاهش می‌یابد. بر این اساس افزایش استقلال بانک مرکزی که به‌صورت کاهش نرخ جابه‌جایی رؤسای بانک مرکزی است، رابطه مثبت و معناداری با سرمایه‌گذاری در اقتصاد عراق دارد.

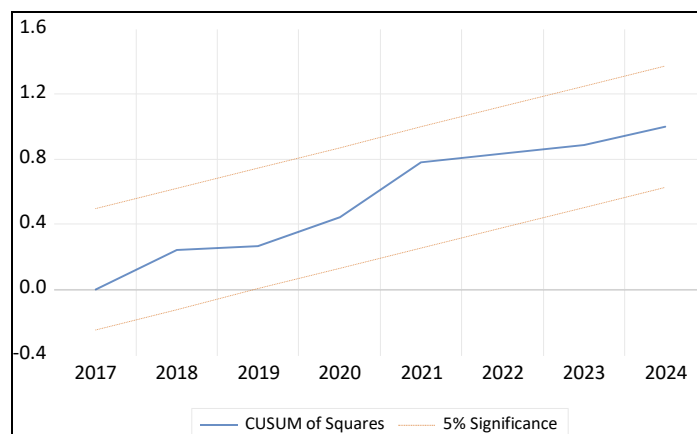
در بلندمدت رشد اقتصادی رابطه معناداری با سرمایه‌گذاری نداشته است. در بلندمدت رابطه مثبت و از نظر آماری معناداری با سرمایه‌گذاری داشته است. رابطه صادرات نیز با سرمایه‌گذاری در کشور عراق مثبت و معنادار به دست آمده است.

به منظور بررسی پایداری ضرایب در الگوی ARDL از آزمون‌های CUSUM و QCUSUM استفاده می‌شود. نتایج این آزمون‌ها در نمودارهای ۲ و ۳ ارائه شده است. همان‌گونه که در نمودارها نیز مشخص است، مقدار ضرایب بر اساس هر دو آزمون در محدوده مقادیر بحرانی قرار دارد. بنابراین ضرایب برآوردشده از ثبات ساختاری برخوردارند و برای کل دوره مورد بررسی صدق می‌کنند.

نمودار ۲. نتایج آزمون CUSUM

(منبع: یافته‌های پژوهش)

نمودار ۳. نتایج آزمون QCUSUM

(منبع: یافته‌های پژوهش)

۶. نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت ثبات سیاسی و همچنین ترتیبات نهادی سیاست‌گذاری پولی، هدف اصلی این پژوهش بررسی تأثیر همزمان این دو متغیر بر سرمایه‌گذاری در کشور عراق طی دوره ۲۰۰۳ تا ۲۰۲۳ بوده است. نوآوری اصلی این پژوهش در تحلیل همزمان دو سازوکار نهادی مجزا در چارچوب تجربی واحد، با استفاده از مدل ARDL و شاخص استقلال عملی بانک مرکزی برای کشور عراق در دوره‌ای با تحولات پیچیده سیاسی، اقتصادی و امنیتی است.

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری در عراق طی دوره مورد بررسی روندی صعودی داشته، هرچند در برخی سال‌ها با نوسانات و کاهش همراه بوده است. این رشد شدید سرمایه‌گذاری در شرایطی رخ داده که شاخص ثبات سیاسی و نبود خشونت در بیشتر سال‌ها در سطح پایین و منفی قرار داشته است. با وجود این، یافته‌های اقتصادسنجی نشان داد که شاخص ثبات سیاسی و نبود خشونت رابطه مثبت و معناداری با سرمایه‌گذاری دارد؛ به عبارت دیگر، هرگونه بهبود در وضعیت سیاسی و کاهش خشونت می‌تواند به افزایش سرمایه‌گذاری منجر شود. این نتیجه اهمیت ثبات نهادی و امنیت سیاسی را در جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی برجسته می‌سازد و نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاران به محیط‌های امن و قابل‌پیش‌بینی واکنش مثبت نشان می‌دهند.

همچنین نتایج نشان داد که استقلال بانک مرکزی در کوتاه‌مدت و به‌ویژه بلندمدت رابطه منفی و معناداری با سرمایه‌گذاری در کشور عراق دارد. ضریب منفی به‌دست‌آمده در برآوردها نشان‌دهنده آن است که افزایش استقلال بانک مرکزی (یعنی کاهش نرخ جابه‌جایی رؤسا و ثبات مدیریتی بیشتر) رابطه مثبت و معناداری با سرمایه‌گذاری در اقتصاد عراق دارد. این یافته بیانگر آن است که ثبات نهادی در مدیریت پولی و کاهش مداخلات سیاسی در بانک مرکزی می‌تواند اعتماد سرمایه‌گذاران را افزایش دهد و زمینه رشد سرمایه‌گذاری را فراهم سازد. در نتیجه، تقویت استقلال واقعی بانک مرکزی از طریق کاهش تغییرات مدیریتی و ایجاد چارچوب نهادی پایدار، یکی از الزامات کلیدی برای ارتقای سرمایه‌گذاری در عراق محسوب می‌شود.

از سوی دیگر، متغیرهای تورم و صادرات نیز اثرات معناداری بر سرمایه‌گذاری داشتند. تورم در کوتاه‌مدت اثر مثبت و در برخی وقفه‌ها اثر منفی نشان داد، اما در بلندمدت رابطه مثبت و معناداری با سرمایه‌گذاری داشت. این یافته نشان می‌دهد که در اقتصاد عراق، تغییرات سطح عمومی قیمت‌ها می‌تواند به‌عنوان محرک سرمایه‌گذاری عمل کند، هرچند نوسانات شدید تورمی ممکن است آثار منفی برجای گذارد. صادرات نیز به‌ویژه در اقتصاد نفتی عراق، رابطه مثبت و معناداری با سرمایه‌گذاری داشت و نشان داد که افزایش درآمدهای صادراتی می‌تواند به‌طور مستقیم سرمایه‌گذاری را تقویت کند. در مقابل، رشد اقتصادی در این دوره رابطه معناداری با سرمایه‌گذاری نداشت که بیانگر ضعف پیوند میان رشد تولید ناخالص داخلی و سرمایه‌گذاری در ساختار اقتصادی عراق است.

بر اساس این نتایج، پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران در عراق با اصلاحات نهادی، تقویت حاکمیت قانون، کاهش درگیری‌های داخلی و ایجاد محیط امن برای فعالیت‌های اقتصادی، زمینه جذب سرمایه‌گذاری بیشتر را فراهم کنند. استقلال بانک مرکزی باید همراه با شفافیت در سیاست‌های پولی و هماهنگی با سیاست‌های مالی دنبال شود تا اثرات مثبت آن در بلندمدت نیز حفظ گردد. همچنین مدیریت تورم و ثبات قیمت‌ها اهمیت زیادی دارد؛ به گونه‌ای که از یک سو مانع بروز تورم شدید شود و از سوی دیگر سطحی از تورم ملایم به‌عنوان محرک سرمایه‌گذاری حفظ گردد. علاوه بر این، تنوع‌بخشی به صادرات و کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی می‌تواند سرمایه‌گذاری پایدارتر را تضمین کند. در نهایت، ایجاد چارچوب نهادی پایدار برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی (شامل قوانین شفاف، کاهش فساد، تضمین حقوق مالکیت و حمایت از سرمایه‌گذاران خارجی) از جمله اقدامات ضروری برای تقویت سرمایه‌گذاری است.

منابع

- ابوالفتحی، محمد؛ لطفی، کامران؛ صادقی، عاطفه. (۱۴۰۲). «جنبش‌های کردی و تعارضات هویتی-قومی عراق (تمرکز بر دوران بعد از فروپاشی سلطنت در عراق)». *مطالعات سیاسی بین‌النهرین*، ۲(۴)، ۵۱۷-۵۴۰.
<https://doi.org/10.22126/mps.2024.10504.1036>
- پشنگ، اردشیر؛ برزگر، کیهان؛ نقیب‌زاده، احمد. (۱۴۰۳). «تأثیر رویدادها و روندهای بین‌المللی و منطقه‌ای بر افزایش بازیگری و خواست‌گردها در عراق (۱۹۹۱-۲۰۱۷)». *فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک*، ۲۰(۱)، ۵۷-۸۱.
<https://doi.org/10.22034/igq.2024.176640>
- تقوی، امیر؛ پهلوانی، مصیب. (۱۳۹۷). «تأثیر پس‌انداز و سرمایه‌گذاری بر رشد اقتصادی در ایران در حضور شکست‌های ساختاری». *سیاست‌های راهبردی و کلان*، ۶(۲۱)، ۶۹-۹۱.
https://www.jmsp.ir/article_56125.html
- حق‌پرست، سعید؛ ولی‌پور عتیق، توحید؛ نصیری‌حامد، رضا. (۱۴۰۲). «موانع و چالش‌های تأثیرگذار در توسعه‌نیافتگی سیاسی عراق پس‌اصدام». *مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام*، ۵(۳)، ۲۵-۴۸.
<https://doi.org/10.22034/FASIW.2023.399359.1266>
- درخشانی درآبی، کاوه. (۱۳۹۴). *ارزیابی و محاسبه مقدار بهینه شاخص‌های استقلال بانک مرکزی در ایران*. رساله دکتری، دانشگاه مازندران.
- درخشانی درآبی، کاوه. (۱۴۰۳). «بدهی دولت به بانک‌های تجاری و نوسانات تورم در ایران». *مطالعات اقتصاد بخش عمومی*، ۳(۲)، ۱۸۹-۲۱۶.
<https://doi.org/10.22126/pse.2024.10173.1093>
- دودانگی، محمد. (۱۳۹۵). «عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در ایران». *پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، ۲۳، ۱۳۱-۱۴۷.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22285954.1395.6.23.8.5>
- علمداری، سید روح‌الله؛ روحی‌دهبه، مجید؛ پوستین‌چی، زهره. (۱۴۰۴). «فرقه‌گرایی و تأثیر آن بر امنیت ملی عراق طی سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۲۴». *مطالعات سیاسی بین‌النهرین*، ۴(۲)، ۲۰۳-۲۳۶.
<https://doi.org/10.22126/mps.2025.12754.1091>
- کاظمی، حامد؛ دانش‌نیا، فرهاد؛ حاجی‌یوسفی، امیرمحمد. (۱۴۰۱). «اقتصاد سیاسی توسعه در عراق پس‌اصدام: چرخش سیاسی یا بازتولید نظم دسترسی محدود». *رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*، ۴(۲)، ۸۳-۱۱۰.
<https://doi.org/10.29252/piaj.2022.228181.1277>
- کریم‌زاده، مصطفی. (۱۳۹۰). «تصریح تابع سرمایه‌گذاری بر اساس الگوی افق نامحدود و برآورد آن برای اقتصاد ایران با استفاده از روش هم‌جمع». *تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی*، ۲(۴)، ۱۲۳-۱۴۵.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286454.1390.1.4.3.7>
- مهربان اینچه‌برون، حامد؛ اکبری، سمیرا؛ احمدیان، قدرت. (۱۴۰۱). «تأثیر جهانی شدن بر ثبات سیاسی در دوران اصلاحات، اصول‌گرایی و اعتدال‌گرایی». *دانش سیاسی*، ۱۸(۱)، ۲۴۹-۲۷۸.
<https://doi.org/10.30497/pkn.2022.241339.2871>

References

- Abolfathi, M., Lotfi, K., & Sadeghi, A. (2024). "Kurdish movement and Iraq's ethnic-identity conflicts (Focusing on the era after the collapse of the monarchy in Iraq)". *Mesopotamian Political Studies*, 2(4), 517-540. [In Persian]. <https://doi.org/10.22126/mps.2024.10504.1036>
- Akerlof, G. A., & Shiller, R. J. (2009). *Animal spirits: How human psychology drives the economy, and why it matters for global capitalism*. Princeton University Press.
- Alamdari, S. R., Rouhi, M., & Poustinchi, Z. (2025). "Sectarianism and Its Impact on Iraq's National Security from 2003 to 2024". *Mesopotamian Political Studies*, 4(2), 203-236. [In Persian]. <https://doi.org/10.22126/mps.2025.12754.1091>
- Alesina, A., & Summers, L. H. (1993). "Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence". *Journal of Money, Credit and Banking*, 25, 157-162. <https://doi.org/10.2307/2077833>
- Alesina, A., Özler, S., Roubini, N., & Swagel, P. (1996). "Political Instability and Economic Growth". *Journal of Economic Growth*, 1(2), 189-211. <http://www.jstor.org/stable/40215915>
- Ali, O. (2024). "State Failure and Non-State Actors: The Political Economy of Service Provision in Post-2003 Iraq". *Middle East Journal*, 78(1), 45-68. <https://doi.org/10.3751/78.1.13>
- Alkhudary, T. (2024). "From Muhasasa to Mawatana: Consociationalism and Identity Transformation within the Protest Movement in Federal Iraq, 2011-2019". *Nationalism and Ethnic Politics*, 30(1), 1-22. <https://doi.org/10.1080/13537113.2023.2230712>
- Alsikoty, G. (2022). "The Chaos of the Iraqi Constitutional System and Failure of Government". *Insight Turkey*, 24(4), 37-50. <https://doi.org/10.25253/99.2022244.3>
- Ardevini, L., & O'Driscoll, D. (2023). "The Failure of the Social Contract in Iraq: Iraqi Perspectives". *Journal of Intervention and Statebuilding*, 17(4), 451-475. <https://doi.org/10.1080/17502977.2023.2210732>
- Aziz, K. I. (2025). "Analysis of Monetary Policy Trends in Iraq and Their Role in Achieving Economic Stability Post-2003". *Scientific Research Journal of Economics and Business Management*, 5(1), 1-12.
- Barro, R. J., & Gordon, D. B. (1983). "A positive theory of monetary policy in a natural-rate model". *Journal of Political Economy*, 91(4), 589-610. <https://doi.org/10.1086/261163>
- Berman, C., Clarke, K., & Majed, R. (2023). "From Victims to Dissidents: Legacies of Violence and Popular Mobilization in Iraq (2003-2018)". *American Political Science Review*, 118(1), 213-234. <https://doi.org/10.1017/S0003055423000254>
- Boylan, K. (2014). "Learning to Forget: US Army Counterinsurgency Doctrine and Practice from Vietnam to Iraq". *Journal of Military History*, 78(2), 849-850.
- Cukierman, A., Webb, S. B., & Neyapti, B. (1992). "Measuring the Independence of Central Banks and Its Effect on Policy Outcomes". *The World Bank Economic Review*, 6, 353-98. <https://doi.org/10.1093/wber/6.3.353>
- Dall'Orto Mas, R., Vonessen, B., Fehlker, C., & Arnold, K. (2020). *The case for central bank independence: a review of key issues in the international debate* (Occasional Paper Series No. 248). European Central Bank. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op248~9dd6d11b24.en.pdf>
- Derakhshani Darabi, K. (2015). *Evaluation and Calculation the Optimal Degree of Central Bank Independence Indices in Iran*. PhD Thesis, University of Mazandaran. [In Persian].

- Derakhshani Darabi, K. (2024). "Government Debt to Commercial Banks and Inflation Volatility in Iran". *Public Sector Economics Studies*, 3(2), 189-216. [In Persian]. <https://doi.org/10.22126/pse.2024.10173.1093>
- Derakhshani Darabi, K., & Jafari Samimi, A. (2016). "Central Bank Independence and Central Bank Conservatism: Theory with an Application to Iran". *Journal of Money and Economy*, 11(1), 15-30. <https://doi.org/10.29252/jme.11.1.15>
- Dodge, T., & Mansour, R. (2021). *Politically Sanctioned Corruption and Barriers to Reform in Iraq* (Research Paper). Chatham House. <https://www.chathamhouse.org/2021/12/politically-sanctioned-corruption-and-barriers-reform-iraq>
- Doudangi, M. (2016). "Factors Affecting Domestic and Foreign Investments in Iran". *Economic Growth and Development Research*, 6(23), 131-147. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22285954.1395.6.23.8.5>
- Fang, K. (2023). "The effects of political instability on foreign investment: A case study of emerging markets". *Journal of Research in International Business and Management*, 10(2), 45-60.
- Gerges, F. A. (2016). *ISIS: A History*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc77bfb>
- Grilli, V., Masciandaro, D., & Tabellini, G. (1991). "Political and Monetary Institutions and Public Financial Policies in the Industrial Countries". *Economic Policy*, 6(13), 341-392. <https://doi.org/10.2307/1344630>
- Hagan, J., Kaiser, J., & Hanson, A. (2015). *Iraq and the Crimes of Aggressive War: The Legal Cynicism of Criminal Militarism*. Cambridge University Press.
- Haqparast, S., Valipour Ateeq, T., & Nasiri Hamed, R. (2023). "Obstacles and challenges influencing the political underdevelopment of Iraq after the overthrow of the Baath party". *The Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 5(3), 25-48. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/FAStW.2023.399359.1266>
- Ibrahim, N., & Ngahane, D. F. (2024). "Effects of political instability on private investment: Empirical investigation from African firms". *South Asian Journal of Social Studies and Economics*, 21(2), 15-36.
- Issing, O. (2006). "Central bank independence: Theory and practice". *European Central Bank Occasional Paper Series*, 47, 1-35. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp47.pdf>
- Karimzadeh, M. (2011). "The Specification and Estimation of Investment Function According Infinite Horizon in Economy of Iran". *Journal of Financial Modeling*, 1(4), 123-145. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286454.1390.1.4.3.7>
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2019). "The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues". *Hague Journal on the Rule of Law*, 3(2), 220-246. <https://doi.org/10.1017/S1876404511200046>
- Kazemi, H., Daneshnia, F., & Haji-Yousefi, A. M. (2023). "The Political Economy of Development in Post-Saddam Iraq: Political Turn or Reproduction of Limited Access Order". *Political and International Approaches*, 14(2), 83-110. [In Persian]. <https://doi.org/10.29252/piaj.2022.228181.1277>
- Kiptoo, J. (2024). "The Influence of Political Stability on Foreign Direct Investment (FDI)". *International Journal of Developing Country Studies*, 6(1), 74-86.
- Kurecic, P., & Kokotovic, F. (2017). "The relevance of political stability on FDI: A VAR analysis and

- ARDL models". *Economies*, 5(3), 1-21. <https://doi.org/10.3390/economies5030030>
- Kwabi, F., Owusu, A., Ezeani, E., & Boateng, A. (2024). "The impact of political uncertainty on the cost of capital". *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 62(4), 1397-1429. <https://doi.org/10.1007/s11156-023-01236-8>
- Kydland, F. E., & Prescott, E. C. (1977). "Rules rather than discretion: The inconsistency of optimal plans". *Journal of Political Economy*, 85(3), 473-492. <https://doi.org/10.1086/260580>
- Mehraban Inchehbroun, H., Akbari, S., & Ahmadian, G. (2022). "Impact of globalization on political stability in Governments of Reform, Conservatives and Moderation". *Journal of Political Knowledge*, 18(1), 249-278. [In Persian]. <https://doi.org/10.30497/pkn.2022.241339.2871>
- Minsky, H. P. (1986). *Stabilizing an unstable economy*. Yale University Press.
- Mokoena, T. (2025). "The influence of political stability on foreign direct investment inflows". *Business and Economics Journal*, 16(1), 1-15.
- Montes, G. C., & Nogueira, F. S. L. (2021). "Effects of economic policy uncertainty and political uncertainty on business confidence and investment". *Journal of Economic Studies*, 49(4), 577-595. <https://doi.org/10.1108/JES-09-2020-0456>
- Palani, K. (2025). "How Power-Sharing Endures: Generational Change and Institutional Persistence in Iraq". *Nationalism and Ethnic Politics*, 32(2), 179-203. <https://doi.org/10.1080/13537113.2025.2558053>
- Pashang, A., Barzagar, K., & Naqibzadeh, A. (2024). "The Impact of International and Regional Events and Trends on Increasing the Role and Demand of the Kurds in Iraq (1991-2017)". *Geopolitics Quarterly*, 20(1), 57-81. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/igq.2024.176640>
- Pastor, J., M., & Maxfield, S. (1999). "Central Bank Independence and Private Investment in the Developing World". *Economics & Politics*, 11(3), 299-309. <https://doi.org/10.1111/1468-0343.00063>
- Rodrik, D., Subramanian, A., & Trebbi, F. (2004). "Institutions rule: The primacy of institutions over geography and integration in economic development". *Journal of Economic Growth*, 9(2), 131-165. <https://doi.org/10.1023/B:JOEG.0000031425.72248.85>
- Rogoff, K. (1985). "The Optimal Degree of Commitment to an Intermediate Monetary Target". *Quarterly Journal of Economics*, 100, 1169-1189. <https://doi.org/10.2307/1885679>
- Rudolf, I. (2018). *From battlefield to ballot box: Contextualising the rise and evolution of Iraq's popular mobilisation units* (Working Paper). International Centre for the Study of Radicalization.
- Shakor, R. J. (2024). "Political Instability in Iraq after 2003 (Impact Factors and Mechanisms of Solutions)". *Tikrit Journal for Political Sciences*, 1(34), 51-72. <https://doi.org/10.25130/tjfps.v1i34.295>
- Solow, R. M. (1956). "A contribution to the theory of economic growth". *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94. <https://doi.org/10.2307/1884513>
- Taghavi, A., & Pahlavani, M. (2018). "Impact of Savings and Investment on Iran's Economic Growth in the presence of Structural Break". *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 6(21), 60-80. [In Persian]. https://www.jmsp.ir/article_56125.html?lang=en
- Yousef, B. (2013). "Aspiration and Reality in Iraqis Post-Sanctions Economy". *Middle East Report*, 266, 10.